

Hikmet

Bilgi

Eğer bildikleri bir insanı daha iyi bir insan yapmıyorsa, daha kötü bir insan yapıyor.

İnsanlar ne olursa olsun bilmeye pek önem veriyorlar. Sonunda insanı bildiğinin anlamı üzerine düşünmekten alıkoyacak kadar çok bilginin bile iyi olduğunu iddia ediyorlar.

Pek çoklarımı gördüm, sağda solda gördükleri felsefecilerin sözlerini aktarıp, hayatlarına dair herhangi bir ışık üretmesine izin vermeyen...Bir anlamda dedikodu bu, falanca şunu demiş, filanca bunu demiş. Dedikodusunu yaptığımız insanlar yüz yıl veya beşyüz yıl önce yaşamışlar, ne farkeder? Sonunda hayatımıza sadece boş laflardan ibaret isimlerini katmıyor muyuz?

İnsanların bana sırf daha çok dedikodu bildiğim için özendiklerini farkediyorum zaman zaman. *Ne kadar çok şey biliyormuşum.* Hmm. Evet. Hamallık. Eşeklik. Katırlık. Özendikleri şeye bak.

Sırtındaki yükte çölde su arayan adam gibidir aslında bilgiyle hakikati arayan. Bırakabilse daha kolay arayacaktır, ancak o kadar değerlidir ki taşıdığı yük, susuz kalmayı bile ona tercih eder.

İnsanlar hayatlarında bir fark yaratmayacak şeyleri sadece gösteriş yapmak için öğreniyor. *Falancayı da biliyorum, filancayı da biliyorum...Ama hayatım berbat durumda, zaten bilenler hiç mutlu olamadılar ki, başım kafdağı kadar yüksek ve yalnız...*

Bilgi yüküdür, hazmı zor belki imkansız bir yemek, insanın bilmekle veya bildiğini sanmakla imtihanı. Cehaletle imtihandan daha zor bir imtihandır ilimle yapılanı. Cahile bilmediğini göstermek kolaydır, *alime* anlatmaksa hemen hemen imkansız.

Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu diyor ayet, buradan düz anlaşılan şey bilgi hamallığının övülmesidir, ancak bir de şöyle bakın: Eğer bildikleri insanı bilmeyenlerden farklı yapmıyorsa, bilmiyor demektir.

Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurumu da böyle okumak mümkün: Hz. Ali ilimde o kadar yüksekti ki, ona bir harf öğretecek bile kimse yoktu, kimsenin kölesi olmadığını göre...

İlim bir nokta idi, onu cahiller çoğalttılar diyor zira kendisi.

Kapalı Fikirli

İnsanlar açık fikirlilerden hoşlanırlar, çünkü onlara kendi fikirlerini kabul ettirme imkanları daha çoktur.

Kapalı fikirlilerden de hoşlanmazlar. Laf dinlemiyor, anlamıyor, bilmemne diye...Ben de bir yerlerde *kazık gibi maşallah* yazmışım birilerine, temsilen.

Yine de insanları kendi düşüncelerimizle aydınlatmadan evvel, kendimizin bu aydınlatma konusunda açık fikirli olup olmadığına bakmamız lazım herhalde: *Kapalı fikirli insanlar beni neden rahatsız ediyor? Çünkü onları aydınlatmamı istemiyorlar.*

Belki de onlar bizi aydınlatma konusunda aydınlatıyorlardır.

Aydınlatma konusunda kapalı fikirli olan kim?

Tarafsızlık

Bazıları insanlar için *tarafsızlık* diye bir şeyin varolabileceğini düşünüyorlar.

Tarafsızlık anlayışınız bile tarafınızca şekillendirilirken mi? diyorum.

DeneySEL Mantık

Ray Monk'un Wittgenstein biyografisine göz atarken aklıma geldi, Wittgenstein'in iki dönemi arasındaki fark aslında 20. yüzyılda mantığın iki vechesini temsil ediyor.

Aristo'dan beri gelen ve mantığı belli kurallar koyup, bunların aksinin düşünüle-meyeceğini öne süren bir gelenek var. Mantık dediğimizde anladığımız genelde bu oluyor, bir takım aksiyomlardan yola çıkıp, sistemin özelliklerine bakıyoruz. Aristo'nun tasımlarından (syllogism, kıyas), Wittgenstein'in *üzerinde konuşul-mayacak şey hakkında susmalısın*a, Quine'in mantığı *Birinci Basamak Mantık*a (First Order Logic) sınırlamasına böyle bir yaklaşımın izlerini görüyoruz.

Bu yaklaşımın bize dünyayı tanımak için verdiği araçlar değerli araçlar. Yine de bu sistemlerin hakikate yaklaşım konusunda getirdiği bir eksiklik var: İnsan zih-ninin her zaman sınırlı olduğunu ve kendilerinin de sınırlı yaklaşımlar olduğunu gözden kaçırmak. Mesela Aristo, mantığın en temel kuralı olan *her şey ken-disine eşittir*i söylerken, sınırlı sayıda durumu kafasından geçirerek söylüyordu. Mantığın temellerini de, mantığın iştigal ettiği konular gibi bir araştırmaya tabi tutmak lazım...*Mantık her şeyin temelidir* gibi bir düşünceyle başlayınca bu pek mümkün olmuyor.

Mantık insanların gerçekte nasıl düşündükleriyle ilgilenmiyor. İlgilendiği *nasıl düşünmeleri gerektiği*. *Böyle olmalı* diye başlıyorlar, *nasıl?* diye değil. İşte bunun için de mesela Yapay Zeka projesi ilerlemiyor, çünkü insanların gerçekte

nasıl düşündüklerinden değil, nasıl düşünmeleri gerektiğinden hareket eden sistemler yapmaya çalışıyoruz. Bu da bize, aslında insanların nasıl düşündükleri konusunda yanlış fikirler beslediğimizi öğretiyor, öğretebildiği kadar.

Wittgenstein'in ikinci döneminde lisana *oyun* gibi yaklaşması, bağlam (context) çalışmaları, son 25 yılın çeşitli yaklaşımları aslında 2500 yıllık mantık geleneğinden tamamen farklı bir yere doğru gittiğimizi söylüyor. Yavaş da olsa, insanların nasıl düşündüğüyle ilgilenmeye başlayan bir mantık geliyor. Bunların en temelinde de, bahsettiğim sınırlılığa bir vurgu var. (Bazıları buradan mantık, doğru, iyi, güzel diye bahsedilen şeylerin gerçekte olmadığını çıkarıyorlar, diyenler gibi, yine de konunun böyle bir istismarı da istismar edenlerin kafasına kalınca bir kitap yollayıp, nun nasıl bir şey olabileceğini göstermeyi bazen gerekli kılıyor. Böyle bir istismarı yapanların felsefi açıdan veya olduğu da düşünülebilir mesela. Yukarda bahsettiğim *nasıl olmalı?* sendromunun başka bir halidir bu laf da.)

İnsanların nasıl düşündüklerini temel alan yaklaşımların tamamına birden *Deneyisel Mantık* diyorum. Daha gelişme aşamasında ve Aristo'nun veya Boole'un yaptığı gibi birinin çıkıp tek başına böyle bir mantık inşa etmesi, bir ölçüde tanımına ters. Yine de zamanın ruhunun bu yüzyılda mantıktan anladığımız şeyi tamamen değiştireceğini iddia edebiliriz. Zira böyle bir gelişme olmadan, bir noktadan sonra teknoloji de bugün giderek olduğu gibi *oyuncak teknolojisine* dönecektir.

Ben

Bugün Alan Watts'ın bir podcast ini dinliyordum. *Ben* üzerine konuşuyordu, veya öyle bir bahis vardı.

Watts'ın anlattığı şekliyle Budizm'in bu konudaki temel düşüncesi şu: *Ben* sadece bir halüsinasyondan ibarettir. Aslında onu oluşturan unsurların tamamı dışarıdan gelen unsurlardır. *Beni* meydana getiren her şey, tüm duyular ve düşüncelerin kaynağı dünya olduğuna göre, dünyadan bağımsız bir *benden* bahsedilemez.

Bu konunun tam tersi bir yaklaşım da geçerli, dünyayı meydana getiren ve onu hissedilebilir kılan da *bendir*.

Daha önceki haftalarda, *tutarlı bir egoizmin götüreceği nokta da budur* demişti. Kendimizi dünyadan bağımsızlığa şartladığımız zaman çoğunlukla iyilik yapmıyoruz.

Yine de ruhumu, içinde bulunduğum tecride sebebiyet verecek derecede tahriş eden insanların kendilerine, dünyaya ve başkalarına adaletsizliği. Hemen herkes başkalarının bencilliğinden yakınıyor ve bu şikayetin tek sebebi kendi bencillikleri. Zira başkasının bencilliği, ancak ortada başka bir bencillik varsa önemli hale geliyor. (Mesela aynı şekilde başkalarının inadı da, kimse tek başına inat edemez, inat şikayeti olduğunda inat eden en az iki kişi vardır.)

Şimdi zamanında Ayn Rand okumuş ve onun *Egoizmi* nasıl felsefesinin temeli haline getirmiş olduğunu görmüş birisi olarak, Watts'ın yukarıdaki yaklaşımına ne demem gerek?

Adalet denen şey işte burada gerekli. Aslında *ben* veya *sen* çok önemli kavramlar değil, kabul ediyorum, ancak yeryüzünde adalet olmadığında, *ben* ve *sen* de her zaman olacaktır. Bunların gerçekte bir anlamı olmayabilir (yeryüzünden *binden* başka kim var?), yine de insanların kendi midelerini, diğer midelerden ayırmasının daha kolay bir yolu yok.

Yeryüzü, insanların Allah'tan ve hakikatten ayrı kalmak için sürdürdüğü dalaverelerle dolup taşıdığı sürece *ben* varolacaktır. Gerçek olduğu için değil, o dalavereleri yürütmenin başka yolu olmadığı için...

Ha, evet, o dalaverelerden biri de, *benin* önemli olmadığı, *biz* için varolduğudur. *Biz* de, her zaman bazı *benler* için yaratılır ve bahsedilen *bensizlikle* alakası yoktur, karışmasın.

Anlatabilsem ne iyi olacak.

Saygı

Allah'a ve insanlara saygı duymalı, binalara ve eşyaya değil.

Kötü ve İyi

Zaman zaman yeryüzündeki en kötü insan olduğumu ve tek iyiliğimin bunun farkında olmak olduğunu düşünüyorum.

Zaman zaman yeryüzündeki en iyi insan olduğumu ve tek kötülüğümün bunun farkında olmak olduğunu düşünüyorum.

Zaman zaman bu ikisinin aynı şey olduğunu düşünüyorum.

Ebediyete İntikal

Ölüm için kullanılan bir söz bu. Büyük insanlar ölmüyorlar, ebediyete intikal ediyorlar. Ebediyete intikal edince de aslında nereye gittiklerini bilmiyoruz. Ebediyetten haberimiz yok çünkü. Sadece *ebediyete intikal etse etse, bu tip intikal eder* dediğimizden, kendisiyle ebediyeti yanyana anmaktan mutlu oluyoruz.

Burada yazmak istediğim farklı bir konu. Daha çok sanatçı, bilimadamı tarzı insanlarda görülen bir *motivasyon*. Büyük işler yapıp, dünyada bir kalıcılık sahibi olmak anlayışı. İsmimizin yeryüzünde kalması, sonradan gelenlerin hakkınızda *vay, ne büyük adammış* demesi falan. İnsanların kendilerini, bunun gibi iradeleri dışında bir kaynaktan nasıl heveslendirdiklerini anlayabiliyor değilim. Yeryüzü şu an esamesi okunmayan bir kuşağa kaldığında benim ismimin ne olacağını, akıl, mantık ve bilim kuralları içinde kim bilebilir? Neticede insanların sizi hatırlayıp, hatırlamaması sadece elinizde olan bir şey değil. Eğer çevrenizdeki insanlardan

farklı hedefler peşinde koşuyor veya onlardan farklı şekilde istediğinizi elde ediyorsanız, isminizin baki kalması mümkün elbette. Yine de böyle bir yatırımı yapmak için yeterince sebep var mı diye sormak lazım.

Bir de bu ismin baki kalması konusunda, süre gibi bir problem var. İnsanlık tarihinde hatırladığımız en eski isimler beşbin senelik isimler ve bu beşbin sene, insanlığın yeryüzündeki macerası, dünyanın ve kainatın yaşıyla kıyas edildiğinde göz kırpması süresi gibi.

Kalan ismin kime ait olduğu da bir muamma. Mesela bugün Aristo denildiğinde, ikibin seneden daha uzun zaman önce yaşamış birinden bahsediyoruz. Peki bu ismin sahibinin, bugün ortalıkta kendisinden bahsedilen isimle ne kadar ilgisi vardı? Aristo kalkıp bugüne gelse ve kendisinden bahsedildiğini duysa, bahsedilen kişiyle kendisini ne kadar özdeşleştirirdi? Adamın isminin telaffuzu konusunda bile anlaşılabileceğimizi sanmıyorum, ki devamında o ismin telmih ettikleri, felsefi bir pop simgesi gibi yaşayan ismin anlattıkları hakkında herhalde hiç anlaşılabilir değiliz.

Yaşadığı zaman, karşısında aynı perspektifte, aynı dilde, aynı günlük hayatta yer alan insanların bile anlamakta zorlandıkları kişiler hakkında konuşuyoruz çoğu zaman. Onlar hakkında bildiklerimiz bilmediklerimizin yanında çok sönük kaldığı halde, yine de isimlerinin yaşadığından bahsedebiliyoruz.

İnsanların neden böyle bir motivasyona sahip olmak istediklerini düşünmek hoşuma gidiyor. Çocukluktan itibaren başkalarının takdirini kazanmak üzere şartlandığımızda, herhalde artık ortalıkta takdirini kazanacak kimse kalmayınca gelecektekilere kafayı sarıyoruz. Etraftaki herkesin dilinde büyük insansınız, daha büyük olabilmek için böyle bir hedefe ihtiyacınız var demek.

Bir de takdir talebini geleceğe yönelten tipler mevcut. Hani zamanında anlaşılmayıp, öldükten sonra meşhur olanlara nisbetle, kendini takdir edeceklerin ilerde geleceğini düşünenler vardır. Nietzsche gibi nadir durumlar dışında pek öyle olmaz, yine de insanlar takdir edilme ihtiyaçlarını gelecekteki tiplerle gidererek ayakta dururlar. Böyle bir işe de yarar *ebediyete intikal hissi*.

Kişi yeryüzünde yaşadığının bir günden daha kısa olduğunu farketmedikçe kendini böyle oyalamaya devam edecektir. Ebediyet hakkında hikayeler anlatıp, ona mersiyeler düzmeye devam ettikçe de, herhalde ebediyetten uzak kalacaktır.

Zira ebediyet bir andan ibarettir.

Bilmiyorum

Kendilerine soru sorulan insanların ağzından *bunu bilmiyorum* sözü daha fazla çıksaydı herhalde dünya daha güzel bir yer olurdu.

İnsanın gayba iman etmesi ne kadar güç. İnsanın yeryüzündeki sebebinin ve herkesin aktığı noktanın bilinmiyor olması ne kadar ağır bir yük. Bunu tam olarak bilinmeyen bir Allah'a imanla desteklemek ne kadar zor bir iş.

Zor bir şey: Falanca noktada ne demek istenmiştir? Karşınızdaki size inanacak, hikmetinizden, anlayışınızdan kuşku duymayacak durumda. Bir yarı-tanrısının onun için ve ağzınızdan *bilmiyorum* sözünün çıkması gerekiyor. İnsanın devamlı bir imtihan içinde olmasının güzel bir örneğidir. Kişinin yaptığı iyilikler, ilmi ve olduğu şey ne kadar büyük, ne kadar göz alıcı, ne kadar derin olursa olsun, bilmediği bir şey sorulduğunda *bilmiyorum* diyemiyorsa, olduğu şeyin hepsi tersine dönüp sahibini eziveriyor.

Dinlerin *sahipleri*, *rahipleri*, *hahamları* ve *imamlarınca* ifsad edilmesini düşünün. Birisi gelmiş ve size bilmediğiniz bir şey soruyor, *Ulu Bilge, Adem ile Havva'nın göbek delikleri var mıydı?, Peki ne yediler de atıldılar cennetten?* Bilgeler bir yere kadar ellerindeki kaynaklarla idare etmeyi denemişlerdir muhakkak, ancak sonrasında şaşmış ve kibirlerine yenilmişler; *Elma yediler, Buğday yediler, Kivi yediler...*Hemen hepsi de gidip görmüş gibi anlatır ve sonunda cennetin, Hz. Peygamber'in miracının haritasını bile veren kitaplar ortaya çıkar.

Bilmiyorum, bilgimizin dışında ve önemli olduğuna inanmıyorum demek ne kadar zormuş ki elimizde bu kadar saçma sapan, hayatın ve imtihanın kendisiyle ilgisi olmayan yığınla hikaye var. Eğlencelik de değil bunlar, hikaye kalsalar belki birilerine örnek olur, birilerinin doğruyu bulmasına vesile olur dersiniz ama bazıları tam ortaya yerleştirilmiş. İslam'da mesela inanç konularıyla ilgili vazgeçilmez hükümlerin bazıları böyle, Yunan felsefesinin derin izlerini taşıyor. Misalen Kur'an'ın yaratılmış mı, Allah'ın ebedi sözü mü olduğu konusu uygulamada herhangi bir değişikliğe yol açmadığı, Allah'a, Peygamberine ve ahiret gününe iman etmiş kişi için doğrusu pek önemli olmaması gerektiği halde; İmam Ahmed b. Hanbel'in (ve diğer bir çoklarının) ölümüne sebep olması düşündürücüdür. Mu'tezile'nin zamanında kendi kendine bir doktrin inşasına girişmiş olmasının, sonunda Eş'ari'lerle başlayan bir *karşı doktrine* yol açması da neden *bilmiyorum* diyemeyen insanların sonunda ayrılığa sebep olduklarına örnektir. Benim için yukarıdaki sorunun cevabı tam olarak *bilmiyorumumdur*, çünkü daha *yaratılma nedir?, Allah nedir?, ebediyet nedir?, Kur'an nedir?* gibi soruların açıklamalarını bilmezken, bunların bir arada olduğu sorularla uğraşmak ancak bir fikir jimnastiği mertebesinde. (Yapılmalı mıdır? Bilmiyorum, yine de uygulamada kendim için evet, bununla beraber adımı *ke-lam* ve *din* koyarak değil, *felsefe* koyarak ve yaptığınız işin faniliğinin, insan sözünün kainata teşmil edilemeyeceğinin farkında olarak.) Burada *mantıken şöyle oluyor ama* diyecek kişilerin, işte o mantığın ve aklın da neticede kainata bağlı şeyler olduğunu, kainatı yoktan var ettiğine inandığımız Allah'ı ve gaybını anlamak için mantığın (dahası aklın, hissin, ilhamın vs.) pek de yerinde araçlar olmayabileceğini kabul etmelerini beklerim.

Yine de bu, Kur'an'ın diğer kitaplar yanındaki özel durumu söz konusu olduğunda, İslam'da daha az. Şahsen, diğer dinlerin bir noktada sapıtmalarının, bilmedikleri şey hakkında konuşmaya başladıktan sonra olduğu kanaatindeyim. Kendilerine bildirilen muhtemelen ağır geldi ve gayba inanmak yerine onu kendi uydurduklarıyla doldurmaya çalıştılar. Gaybın yükünü çekmekten, kendi putlarımızı yapar, onlara taparız.

Bugün bir çok insan için umutsuz bir yol olan ve haddinden az *bilen* ateizm ve agnostikliğin kaynağı da işte bu haddinden fazla *bilen* adamlardır herhalde. Her etki bir tepki doğuracak. Bu da ayrı bir konu.

Doğruya Götüren Yanlış

Kişiyi doğruya götüren yanlış dahi olsa, doğrunun bir parçasıdır.

Kişiyi yanlışla götüren doğru dahi olsa, yanlışın bir parçasıdır.

Yapmak ve Yıkma

İki yol: Kötülüğü yıkmaya uğraşmak veya iyiliği yapmaya.

Birincisi ikincisine her zaman yol açmıyor, bir kötülükten başka birinin kucağına düşüyor kişi. Kötülük her zaman iyilikle kovulmuyor, kimi zaman kötülüğü de araç olarak kullanmak mümkün oluyor. İşte o zaman, aslında değersiz bir ticaret yapmış, boş bir gayret göstermiş oluyoruz.

İkinciyle uğraşmalı. Yapmakla. İhya etmekle. Nasıl olması gerektiğini düşünmeli, olmaması gerektiğini değil. Ne istediğini bilmeli, istemediğini değil.

İyilik yapmalı ve kötülüğü yok etmeyi Allah'a bırakmalı.

Bir ve Sonsuz

Zamanında birin sıfıra bölümünün sonsuz olmasıyla ilgili bir düşüncem vardı: Kişioğlu ne kadar mütevazı olabilirse (sıfır kadar, hiç kadar), birden (rabbinden, hikmetten, varlıktan, hakikatten) kendisine o kadar (sonsuz kadar) pay düşer.

Bunun üzerine bütün bir vahdet-i vücud düşüncesi oturtulabilir. Kişinin sahibi bir hiç olamayacak olmasının, (el-kadîr ve el-alîm) Allah'la bir olamayacak olmasının, vahdetin sadece lafta olduğunun açıklaması da böylece yapılabilir.

Neden kendini bilen Rabbini bileceğinin de açıklaması yapılabilir. Sözün ve bilginin bir fark, bir pay, bir gerilim olduğunu keşfeden kişi, Allah'ın *yüce arzın rabbi* olduğunu da anlayacaktır.

Söz insanın en büyük yükü. Allah'ın söze ihtiyacı yok, *o ol der, o da olur*. Onun için olmak ve söz arasında fark yok. Bizse, kendimizle ilgili konuşurken bile, kendimizden uzağız.

Zevkin Maddiliği

Pascal'ın Düşünceler'inin, 43. sayfasının 4. paragrafına dair: (kakküs, 1. baskı)

Zevkin varlığını maddî olmayanda arama, aslında köklerini maddî olanın zevkli olamayacağı gibi bir kabule dayandırıyor. Fizikçi (physicalist) bir bakış burada *zevk* dediğimiz hassanın ancak fiziksel süreçler yoluyla ortaya çıkabilen bir şey olduğunu söyler. Gayrimaddiliğin temellerini kişilerin hislerine

dayandırma konusunda Pascal'ın içine girdiği acele, mesela *Felsefecilerin Allah'ını* redderkenki ince eleyip sık dokuyan diline uymuyor.

Hedonizme karşı duruşun getirdiği bu meyanda fikirler her şeyi karmaşıklaştırmakta. Kendi zevkimize (ve onun kaynağına) karşı da, etrafımızdaki nesnelerin ve özelliklerinin varlığına karşı tutunduğumuz şüpheciliğe başvurabiliriz. *Zevk duyduğumu nasıl biliyorum?*

Descartes *Düşündüğümü nasıl biliyorum?* dememişti, bunun için rasyonalist oldu. Empirisistler bu soruyu sordular ama *Etrafımdaki nesneleri nasıl biliyorum?* demediler. Kant ikisini birden sormaya çalıştı ama *üçüncü yoldan* başka bir çözüm getiremedi. Felsefeciler başladıkları yerde bitirmiyorlar sorgularını, bu da onların en büyük problemi.

Bir de tabi, Allah'ın gayrimaddi olması, içinde yaşadığımız kainatın sadece maddi (veya fiziksel) olmasına engel değil. Her şeyin bir sebebi olmasının Allah'ın müdahalesine engel olmadığı gibi. Öğrendiğimiz sınırları Allah'a tatbik etmeye çalıştığımızda çuvallyoruz, ondan sonra da paradokslarımızla başbaşa kalıyoruz.

Hakikatin Tarafı

- İnsanların pek çoğu hakikatin ne olduğuyla pek ilgilenmez. Onların istediği, hakikatin her zaman kendi taraflarında olmasıdır.
- İnsan, hakikatin nasıl bir hakem olduğunu bilir. Dengelidir, adildir, laf ebeliğine prim vermez, rüşvet almaz, eğilmez, bükülmez, dimdik ve güvenilirdir.
- Hakikatin bu derece istenen bir şey olmasında, onun bu özellikleri kadar, onun gücü de yatar. O kadar güçlüdür ki, insanların pek çoğu onu istediklerini söylediklerinde bile ondan korkmaktadır.
- Hakikat insanı terbiye eder. İnsan kibirlidir. Hakikat onu tevazuya sevkeder. İnsan acizdir. Hakikat onun eline kainatın kurallarını verir. İnsan güçlü olduğunu sandığına, onun güçsüzlüğünü yüzüne vurur. Ölüm hakikattir. Akıl hakikattir.
- İnsanın göbeğinden ve kafasından bağlı olduğu her şeyi, hakikat kendi tarafına çevirir. Hakikat olmadan yemek yiyemezsiniz, hakikat olmadan konuşamazsınız. Hakikat olmadan olmanız bile mümkün değildir.
- Adaletini istismar ettirmez hakikat. Kendini haklı çıkarmaya çalışmaz. O zaten haklıdır ve acele etmesine gerek yoktur.
- İnsan hakikatin kendi tarafında olması için her şeyi yapar. İstisnası, hakikatin tarafında olmaya çalışmaktır.
- Hakikat kendisine taraf olanların tarafındadır.

Felsefi Mızıkçılık

Doğruluğu veya yanlışlığı %100 kanıtlanmış bir olgu yoktur.

Alatlı'nın düşüncesinin özeti böyle bir şeydi. İtiraf etmek gerekirse, *Rüyanın* hepsini okuyamadım, kurtarıcı olacak zatın tünelin sonunda kaynar kazanı yerinden oynatmasıyla, parmak izlerinin silineceğini falan anlattığı bir şeyler hatırlıyorum en son. Bekleneni vermemiştii yazdıkları, Kabus'tan sonra o kadar bekleyip bekleyip, sonunda simgesi, senaryosu böyle karışmış bir roman bulmak çok iyi gelmemiştii duygularıma. Öteden beridir, *fikir kitabı* yazar gibi roman yazan kişilerin, bunu okuyucusunun anlayışına güvenmediğinden yaptığını düşünürüm. Alatlı'nın yaptığı biraz bu, en fazla bir makalelik fikri, romana teşmil edip, aralara da roman olsun diye bir hikaye sıkıştırmak. Eleştirisini de yapamazsınız, *neticede roman efendim* diye bir cevabı var en kuvvetli eleştirinin de. Sattığına göre de, sanatı kimseyi ilgilendirmez zaten.

*Neticede roman efendim*in benzeri bir anlayışı ileri sürdüğü fikirlerde de görmek mümkün. En yukarıdaki slogan, ucuz bir felsefi mızıkçılıktan başka bir tutunacak dalımız kalmadığının itirafından başka bir şey değil. *Türk insanı tembeldir* diye bir kaziye attık ortaya diyelim, bunun için ne kadar sağlam deliller getirirsek getirelim, neticede %100 kanıtlayamacağımızı bildikten sonra, bir sonuca varmamız mümkün değildir. Düşünce sonuçlarla ilgilenir mamafih, hiç bir sonucumuz kesin olmayacağı için düşünmenin bir manası yoktur demeye gelir böyle bir söz.

İnsanın yaşadıklarına ve fikirlerine karşı bir şüphe içinde bulunması, temellerini, verilerini yeniden ve yeniden ele alması takdir edilecek bir davranış. Kişinin kendini doğru adına her daim murakabede tutması güzeldir. Bununla beraber, doğru ve yanlışlığın yokluğunu bu şekilde bir slogan haline getirmek, sonunda kişinin elinde murakabede bulunacak hiç bir düşünce kalmamasına yol açar.

Bir düşünce ileri sürüp, bunun doğruluğunu isbat için elinden geleni yapmak neticede felsefi bir namus meselesidir. Hiç bir şey ileri sürmeyip, bir doğrunun arkasına geçmeden sadece bir takım aksiyomatik laf salatalarıyla, doğruluğu ve yanlışlığı kanıtlanması zaten mümkün olmayan bir takım sloganlarla iş görmeye çalışmak ise felsefi mızıkçılık...*Efendim, algılarımızın dış dünyadan kaynaklandığını nasıl bilebiliriz ki? Ya her şey bir rüyaysa?* Eğer her şeyin bir rüya olduğuna sadakatle inanıyorsanız, bunun gerektirdiği şekilde davranırsınız, bunun gerektirdiği şekilde düşünce üretirseniz, en azından bir tutarlılık hakkı gözeterek söz söylersiniz. Eğer algılarımızın gerçek olduğunun kesin olmadığı, o algılar hoşunuza gitmediğinde, size bir sorumluluk yüklediğinde aklınıza geliyorsa, psikolojinizi gözden geçirmeniz gerekir. Yüzleşmek istemediğiniz şeylere karşı ucuz sloganları devreye sokmak, fikir namusuna haleldir, sonunda topal düşünen bir kişiye dönüşürsünüz.

Toplum hayatında, birisi gelip ayağınıza bastığında, *bunun %100 doğru veya yanlış olduğunu bilmiyorum* diyorsanız (çünkü neticede ayağınızdaki acı rüyanızdan kaynaklanıyor olabilir) , hak denen bir şeyin gerçekte var olmadığını iddia ediyorsunuz demektir. Hukuk da, kurallar da, diğer insanlar da, yok olmuş olmalıdır. Sığ bir solipsizmdir bu, kendini batağa saplamış bir yalnızlıkçılık. Böyle düşünen bir insanın yapabileceği tek şey kendini öldürüp, rüyadan uyanmayı tercih etmektir.